

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ТОРГОВЕЛЬНИХ МАРОК В РОСІЇ (ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

П. Ф. Немеш,
голова Закарпатського
регіонального відділення
Спілки адвокатів України,
кандидат юридичних наук,
Заслужений юрист України

Просування на ринок певного товару завжди вимагало й потребує нині великих витрат (на дослідження ринку, модернізацію виробництва, рекламу тощо). Наразі, за умов жорсткої конкуренції, дуже часто зустрічаються випадки недобросовісної поведінки товаровиробників, прикладом яких може слугувати незаконне використання чужих торговельних марок. Використовуючи чужу торговельну марку, правопорушник не вкладає в просування товару власних коштів, а користується вже досягнутою популярністю чужої марки. Така продукція зазвичай виготовляється в кустарних та антисанітарних умовах і не лише не відповідає якісним показникам, але й може завдати шкоди здоров'ю людини. Ось чому доповнення цивільно-правових методів боротьби з цим явищем засобами кримінально-правового впливу є серйозним кроком, що покликаний застерегти потенційних правопорушників від подібної сумнівної практики.

Розуміння сучасного кримінально-правового механізму захисту прав власників свідоцтв на торговельну марку видається неможливим без усвідомлення історії його становлення. Оскільки значна частина українських земель протягом тривалого часу перебувала у складі Російської імперії, власного законодавства у сфері торговельних марок Україна не мала [1, 29], а тому необхідно вивчати еволюцію російського законодавства у сфері кримінально-правової охорони торговельних марок.

Зародження російського законодавства в сфері товарних позначень починається ще у XVII ст. Тоді, 22 квітня 1667 р., за царя Олексія Михайловича, був прийнятий найбільший законодавчий документ другої половини XVII ст. — «Новоторговый Устав» Росії, покликаний регламентувати здійснення внутрішньої і зовнішньої торгівлі [2, 117–136]. Саме в ньому вперше з'являється згадка про клеймо. У XVII ст. клеймо більшою мірою виконувало функцію митного знака для розрізнення російських та іноземних товарів й для підтвердження факту оплати митного збору. Лише після початку реформ Петра I, що зумовили бурхливий розвиток російської промисловості, клеймо на товарах почало відігравати ту роль, яку в сучасному сприйнятті грає знак для товарів і послуг.

За часів Єлизавети Петрівни, а саме 1774 р., за пропозицією Мануфактур-колегії видається перший російський Урядовий Указ про обов'язкове таврування всіх російських товарів особливими фабричними або заводськими знаками, щоб можна було їх відрізнити один від одного. Так товарне клеймо стало виконувати свою справжню функцію.

В 1830 р. в Росії був прийнятий Закон «Про товарні клейма», в

якому вказувалися точні правила і способи таврування продукції власників суконних, шапкових, паперових та інших фабрик [3, 51]. Зазначений Закон вже передбачав кримінальне покарання за підробку товарного клейма, проте його застосування на практиці ускладнювалося – через те, що не було чітко визначено поняття товарного клейма та зміст виключних прав на нього.

З поступовим перетворенням дрібного кустарного виробництва на велике і затвердженням капіталістичного способу виробництва відбувається формування національних ринків [4]. Розвиток соціально-економічних зв'язків, системи внутрішніх комунікацій, торгових відносин в Росії сприяв розповсюдженню торгових марок, що вже починають використовуватися в рекламній діяльності. Про це свідчать, зокрема, зразки реклами торговельно-промислових ярмарків, відомі торгові марки того часу [5, 24–26].

Аналіз законодавчих актів Російської імперії дає можливість дійти висновку, що системне закріплення кримінальної відповідальності за порушення прав на торговельні марки на законодавчому рівні було здійснено вже у першій половині XIX століття – у Зводі законів Російської імперії (1832 р.), що виступив систематизованим законодавчим збірником. Перші шість кримінально-правових норм щодо охорони прав на торговельні марки містились у ст.ст. 1335, 1356, 1357, 1357-1, 1357-2, 1357-3 відділення 2: «О противных нравственности и благопристойности сочинениях, изображениях, представлениях и речах», розділу 8 «О преступлениях и проступках против общественного благоустройства и благочиния», книги 1 «Уложение о Наказаниях уголовных и исправительных» 15 тому Зводу законів Російської імперії [6].

Так, згідно зі ст. 1354 Зводу законів: «Кто подделает чужия клейма или знаки, прикладываемые с дозволения правительства к изделиям или произведениям мануфактуры, фабрик или заводов, тот, сверх вознаграждения за причиненные сим убытки, подвергается лишению всех особенных прав и преимуществ, лично и по состоянию присвоенных, и заключению в тюрьме по третьей степени статьи 33».

Окрім того, відповідно до ст. 1356, «лица, виновныя в употреблении на изделиях знака, установленнаго для ограждения права пользования рисунком или моделью, без предварительной заявки рисунка или модели в предписанном для сего порядке, подвергаются: денежному взысканию не свыше пятидесяти рублей».

Також, як свідчить ст. 1357 цього документа,

«за самовольное, без разрешения владельца, воспроизведение заявленных законным порядком рисунков или моделей, виновный, независимо от вознаграждения за вред и убытки, причиненные самовольным употреблением заявленного рисунка или модели, подвергается: денежному взысканию от пятидесяти до двухсот рублей».

Ст. 1357-1 Зводу законів передбачала: «промышленник или торговец, виновный в самовольном выставлении на изготовленном им или находящемся у него для продажи товаре, или на упаковке и посуде, в коей хранятся товары, или на коммерческом объявлении, преискуранте или бланке, товарнаго знака, точно воспроизведеннаго или явно сходственнаго с таким же товарным знаком, состоящим, заведомо для виновнаго, в исключительном пользовании другого промышленника или торговца, подвергается: заключению в тюрьме на время от четырех до восьми месяцев. Тому же наказанию подвергается промышленник или торговец, виновный в хранении в промышленном или торговом заведении или в продаже товара с указанным заведомо для него самовольно выставленным знаком».

Також досить важливим є те, що згідно зі ст. 1357-2 законодавчого акта, «промышленник или торговец, виновный в выставлении на товаре или на упаковке и посуде, в коей хранятся товары, или же на коммерческом объявлении, преискуранте или бланке, товарных знаков с запрещенными надписями и изображениями, а также в хранении в промышленном или торговом заведении или в продаже товара с такими знаками, подвергается: в первый раз – денежному взысканию не свыше ста рублей, а во второй и последующие разы – такому же взысканию не свыше двухсот рублей».

Звертає на себе увагу той факт, що за знищення підроблених торговельних марок призначалося, відповідно, додаткове покарання. Принципово, що в силу положень ст. 1357-3 Зводу законів, «в случаях, указанных в статьях 1357-1, 1357-2, незаконно выставленные на товаре или на упаковке и посуде, в коей хранятся товары, товарные знаки подлежат снятию и уничтожению». З іншого боку, важливо зупинитись і на тому, що згідно із Приміткою до ст. 1357-3 Зводу законів, «дела о нарушениях, означенных в статье 1357-1, начинаются не иначе как по жалобе промышленника или торговца, которому принадлежит право исключительнаго пользования самовольно выставленным товарным знаком».

Таким чином, з огляду на вищенаведені кримінально-правові норми, порушення прав на торго-

вельні марки, що переслідувались у ті далекі часи в кримінальному порядку, полягали у: 1) підробці чужої торговельної марки; 2) використанні на товарах торговельної марки, а також позначень, явно подібних до неї, без дозволу її законного власника; 3) зберіганні зазначених товарів із метою їх продажу, а також продажу товарів із нанесеною торговельною маркою без дозволу її власника.

При цьому винна у порушенні особа не тільки у повному обсязі мала відшкодувати власнику відповідної торговельної марки завдані такими діями збитки, але і підлягала відчутним кримінальним покаранням: 1) позбавленню усіх прав та привілеїв; 2) накладенню штрафу у розмірі до двохсот рублів; 3) ув'язненню у тюрмі на строк від чотирьох до восьми місяців.

Надзвичайно важливим є те, що відповідно до положень ст. 1357-3 Зводу законів, усі торговельні марки, нанесені на товар незаконно, упаковки, в яких він зберігався, посуд, в якому він знаходився, підлягали зняттю та знищенню. Цікава і певною мірою повчальна процесуальна деталь: кримінальне переслідування осіб, винних у порушенні прав на торговельні марки, фабричний або ремісницький знак, малюнок, здійснювалось лише на підставі заяви потерпілої особи — підприємства чи громадянина, яким належало порушене право. Іншими словами, якщо застосувати сучасну кримінально-процесуальну термінологію, йдеться про так звані справи приватного обвинувачення.

Таким чином, на підставі шести вищезазначених кримінально-правових норм можна стверджувати, що у Зводі законів було достатньо повно врегульовано питання кримінальної відповідальності за порушення прав на торговельну марку, а також встановлено відповідні міри кримінального покарання за такі дії.

На тлі бурхливого зростання промислового виробництва і формування нової системи торговельних відносин законодавство в галузі охорони торговельних марок (у тому числі — і кримінально-правові норми, що захищають права їх власників) також зазнало бурхливого розвитку. Показово, що наступний, не менш важливий нормативно-правовий акт, який встановлював кримінальну відповідальність за порушення прав на торговельні марки, було прийнято у ХХ ст. Ним стало Кримінальне уложення, підписане російським імператором Миколаєм II 22 березня 1903 р.

Норми, присвячені кримінально-правовій охороні прав на торговельні марки, було зосереджено у п'яти окремих статтях Кримінального уло-

ження, які містились у його Главі 16 під назвою «О нарушении постановлений о надзоре за промыслами и торговлей» [7, 116-132].

Зокрема, відповідно до ст. 356 Кримінального уложення, «промышленник или торговец, виновный:

- 1) в самовольном выставлении, на изготовленном им или и находящемся у него для продажи товаре, или на упаковке или посуде, в коей хранятся товары, или на коммерческом объявлении, преіскуранте или бланке, товарного знака, точно воспроизведенного или явно сходственного с таким же товарным знаком, состоящим заведомо в исключительном пользовании другого промышленника или торговца;
- 2) в хранении для продажи или в продаже товара с указанным в предшедшем пункте заведомо выставленным самовольно знаком или в выпуске в обращение такого товара для торговых целей, наказывается: заключением в тюрьме на срок не свыше шести месяцев. Незаконно выставленные товарные знаки подлежат снятию и уничтожению».

Також, згідно зі ст. 357 документа, «промышленник или торговец, виновный в выставлении на товаре или на упаковке или посуде, в коей хранятся товары, или на коммерческом объявлении, преіскуранте или бланке, товарного знака с запрещенными надписью или изображением, или в хранении для продажи или в продаже товара с таким знаком, наказывается: денежною пенею не свыше двухсот рублей. Незаконно выставленные товарные знаки подлежат снятию и уничтожению». Відповідно до ст. 358 Кримінального уложення, «виновный в употреблении на изделии знака, установленного для ограждения прав пользования рисунком или моделью, без предварительной заявки рисунка или модели в предписанном порядке, наказывается: денежною пенею не свыше пятидесяти рублей».

Ст. 359 проголошувала, що «виновный в употреблении, без надлежащего разрешения, в торговле, при провозе предметов, при производстве всякого рода сборов, на вывесках или объявлениях торговых или промышленных заведений, знака, присвоенного учрежденному в установленном порядке обществу, наказывается: арестом на срок не свыше трех месяцев или денежною пенею не свыше трехсот рублей».

Необхідно звернути увагу на те, що попередня редакція ст. 359 Кримінального уложення стосувалася виключно торговельної марки Товариства Червоного Хреста. Водночас, Особлива Рада від-

значила, що крім товариства Червоного Хреста, котре має особливу торговельну марку (Червоний Хрест), існують і інші створені у встановленому порядку товариства, яким також надано особливі торговельні марки: товариство, яке опікується бідними та хворими дітьми (Синій Хрест), військове благодійне товариство (Білий Хрест), товариство спасіння на воді, Імператорське православне палестинське товариство та інші.

Враховуючи те, що зловживання торговельними марками зазначених товариств є рівною мірою можливим, як і зловживання торговельною маркою Червоного Хреста, у ст. 359 Кримінального уложення Особлива Рада встановила більш загальну редакцію цієї норми, щоб під її дію могли підпадати торговельні марки усіх товариств, яким у встановленому законом порядку надається право мати відповідні вирізняючі торговельні марки.

Опрацьовуючи редакцію ст. 360 Кримінального уложення, Особлива Рада звернула увагу й на те, що до цього законодавство не передбачало кримінальної відповідальності за застосування без належного дозволу зображення Державного Герба Росії, відтвореного на вивісках, оголошеннях, преїскурантах, бланках документів. Водночас, не виникало сумнівів те, що зображення державного герба мало у промисловості та торгівлі набагато більше значення, ніж торговельна марка будь-якого товариства. Адже таке право було вищою нагородою на всеросійських виставках і надавалось найбільш знаним фірмам, що поєднувалось з наданням звання придворного постачальника. Слід зазначити, що застосування позначень, подібних до Державного Герба Росії, у промисловості та торгівлі було дуже поширеним. Із метою забезпечення прав їх законних власників і було запроваджено кримінальну відповідальність у таких випадках – шляхом введення до Кримінального уложення ст. 360.

Таким чином, можна говорити, що порівняно зі ст.ст. 1354, 1356, 1357, 1357-1, 1357-2, 1357-3 Зводу законів Російської імперії 1832 р., у ст.ст. 356, 357, 358, 359, 360 Кримінального уложення 1903 р. було криміналізовано не лише продаж, пропозицію до продажу, зберігання товарів, посуду та упаковок товарів із незаконним нанесенням на них торговельної марки іншої особи, але і перевезення зазначених товарів, посуду та упаковок, у яких вони містяться, їх виробництво, а також будь-яке введення в обіг товару із

незаконно нанесеною торговельною маркою.

Окрім того, було встановлено нові положення, згідно із якими: 1) кримінальній відповідальності підлягав винний у застосуванні без належного дозволу у торгівлі, при перевезенні предметів, їх виробництві, в оголошеннях торговельних або промислових закладів торговельної марки, яка належить виключно створеному у встановленому законом порядку іншому товариству (ст. 359); 2) було криміналізовано застосування без належного дозволу зображення державного герба або позначень, явно схожих з ним (ст. 360).

А також новими покараннями за порушення прав на торговельні марки, згідно із Кримінальним уложенням, порівняно із відповідними статтями Зводу законів, стали арешт на строк до трьох місяців та грошова пеня у розмірі до п'ятисот рублів. Окрім того, подібно до норм Зводу законів, нові норми також передбачали зняття та знищення усіх незаконно використаних торговельних марок.

Досить важливою особливістю кримінальної відповідальності за порушення прав на торговельні марки, відповідно до Кримінального уложення, було те, що справи про порушення зазначених прав ініціювалися не інакше як за скаргою потерпілого. Навіть вирок про покарання відмінявся, якщо особа, яка звернулася зі скаргою на дії порушника прав на торговельну марку, встигла примиритися із винним до виконання винесеного судом вироку.

На нашу думку, такий підхід російського законодавця до кримінально-правової охорони прав на торговельні марки можна охарактеризувати як достатньо ефективний. По-перше, він надавав їх власникам реальну можливість отримати від винної особи грошову компенсацію за завдані порушенням збитки і таким чином виконував важливу компенсаційну функцію, якій у сучасному кримінальному праві приділяється все більше уваги, а по-друге, забезпечував дієве покарання винної особи – шляхом застосування будь-якого із зазначених вище кримінальних покарань, а отже, виконував притаманну кримінальному праву функцію кари.

Можна висловити сподівання, що подібне поєднання таких ефективних заходів майнового та карального характеру із врахуванням реалій сьогодення буде здатним в цілому ефективно попереджувати злочинні порушення прав на торговельні марки в Україні і у наш час.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Мельник О. М. Правова охорона знаків для товарів і послуг в Україні (цивільно-правовий аспект): монографія. – Ірпінь: Академія ДПС України, 2001. – С. 29.
2. Новоторговий Устав 1667 года // Российское законодательство X-XX веков: Законодательство периода становления абсолютизма: в 9 т. – Т. 4 / отв. ред.: Маньков А. Г.; Под общ. ред. Чистякова О. И. – М.: Юрид. лит., 1986. – С. 117-136.
3. Сергеев А. П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации: учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ТК Велби, 2004. – С. 51.
4. История товарного знака // eunorium.narod.ru/pr_tmhistory.htm
5. Головлева Е. Л. Торговая марка: теория и практика управления: учеб. пособие. – М.: Вершина, 2003. – С. 24-26.
6. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных от 15 августа 1845 года // Российское законодательство X-XX веков: Законодательство первой половины XIX века: в 9 т. – Т. 6. / отв. ред. И. О. Чистяков. – М.: Юрид. лит., 1988. – С. 174-310.
7. Уголовное уложение, высочайше утвержденное 22 марта 1903 г. С указателями: предметным алфавитным и сравнительными: 1) уголовного уложения с уложением о наказаниях и уставом о наказаниях; 2) уложения о наказаниях с уголовным уложением, и 3) устава о наказаниях с уголовным уложением. – С.-Пб.: Гос. Тип., 1903. – С. 116-132.

УДК 339.166.5 (475)

Немеш П. Ф. Кримінально-правова охорона торговельних марок в Росії (історико-правовий аспект)

В даній статті автор розглядає основні етапи становлення кримінально-правової охорони товарного знака у дореволюційній Росії на підставі аналізу чинних на той час нормативних актів. Автором відзначено ефективність поєднання майнових та каральних заходів у боротьбі з правопорушеннями у сфері захисту прав на торговельні марки.

Ключові слова: торговельна марка, кримінально-правова охорона, історія, Росія

Немеш П. Ф. Криминально-правовая охрана торговых марок в России (историко-правовой аспект)

В данной статье автор рассматривает основные этапы становления криминально-правовой охраны товарного знака в дореволюционной России на основании анализа действующих на то время нормативных актов. Автором отмечена эффективность сочетания имущественных и карательных способов борьбы с правонарушениями в сфере защиты прав на торговые марки.

Ключевые слова: торговая марка, криминально-правовая охрана, история, Россия

Petro F. Nemes. The historical aspect of criminal legal trademarks' protection in Russia

The article is devoted to the basic steps of criminal legal trademark protection development in Russia before the revolution in the way of existing normative acts analysis. The author says about the efficiency of punishment and property methods using for trademark legal rights protection.

Key words: trademark, criminal legal trademark protection, the history, Russia

ОГОЛОШЕННЯ

Всеукраїнська науково-практична конференція «АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВИХ РЕФОРМ В УКРАЇНІ»

Академія адвокатури України запрошує студентів, аспірантів та молодих вчених до участі у Всеукраїнській науково-практичній конференції, що відбудеться 25 квітня 2011 р.

Конференція розпочне роботу о 10.00 у Камінній залі Академії адвокатури України (1 поверх).

01032, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, буд. 27, станція метро «Університет»

тел.: (044) 246-57-88, 246-59-66

www.aau.edu.ua

Реєстрація учасників з 9.30 до 10.00

Мови конференції: українська, російська, англійська.

Робота відбуватиметься у таких секціях:

- Конституційне право та конституційний процес
- Прокурорський нагляд
- Судоустрій
- Нотаріат
- Цивільне право та процес
- Трудове право і соціальний захист
- Господарське право та процес
- Фінансове та податкове право
- Кримінальне право та кримінальний процес
- Адміністративне право
- Адвокатура, захист прав людини
- Земельне право

Заявки подаються в електронному вигляді до 18 квітня 2011 р. за адресою: m.nauka@aau.edu.ua.

Про свій приїзд просимо завчасно повідомити Голову НТСА Гончарову Ілону за тел.: (093) 673-04-86

Конференція організована за сприяння Молодіжної комісії Спілки адвокатів України

та Наукового товариства студентів та аспірантів Академії адвокатури України

Медіа-партнер – ЖУРНАЛ «АДВОКАТ»